

H. Ekrem Cunedioğlu¹
Kalkınma Programı Direktörü

Sercan Sevgili²
Politika Analisti

Yusuf Tuna Alemdar³
Araştırmacı

DEĞERLENDİRME NOTU

CAFE LATTE EKONOMİSİ: BİR FİNCANDA İKİ TÜRKİYE

Türkiye’de kayıtlı yeme-içme iş yeri sayısı 2010 yılında 62 bin iken 2025’te 159 bine çıkmıştır. Nüfusa oranlandığında, her on bin kişiye düşen kayıtlı yeme-içme iş yeri sayısı da aynı dönemde 8,5’ten 18,5’e yükselmiştir. Yiyecek-içecek hizmetlerinde kayıtlı istihdam ise 2,8 katına çıkmış, yaratılan her 12 yeni kayıtlı işten biri bu faaliyette ortaya çıkmıştır. Kentlerin değişen görünümünün ölçülebilir bir istihdam karşılığı vardır.

Bu dönüşüm, kamuoyunda birbiriyle çelişen anlatılarla tartışılmaktadır. Bir anlatıya göre fiyatlar ne olursa olsun dolup taşan kafeler, hanehalkının alım gücünün sanıldığı kadar aşınmadığının kanıtıdır. Bir başkasına göre üniversite mezunu gençlerin tezgâh arkasında çalışması, eğitim yatırımının karşılıksız kaldığının işaretidir. Kamuoyunda dile getirilen üçüncü bir anlatı ise bu hızda çoğalan işletmelerin ancak kayıt dışı kaynaklarla finanse edilebileceğini ileri sürmektedir. Bu anlatıların ortak noktası, ölçüme dayanmamalarıdır. Bu not, üç anlatıyı da ölçülebilir göstergelerle sınamakta ve birbirini izleyen beş soruya cevap aramaktadır. Kafeler gerçekten çoğalıyor mu? Yeni işler nerede yaratılıyor? Bu işler ne tür işlerdir? İşgücünün bu alana kayması ekonominin geri kalanına ne yapmaktadır? Kafeleri kim doldurmaktadır?

Bu soruların politika açısından önemi açıktır. Yeni işlerin nerede yaratıldığı, bir ülkenin uzun dönemli verimlilik ve ücret düzeyini belirler. Yunanistan bu açıdan uyarıcı bir örnektir. Nikiforos vd. (2026), 2009 sonrasında Yunan

¹ <https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1459>

² <https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1461>

³ <https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1506>

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarlarına aittir. TEPAV’ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

ekonomisinin neredeyse tek büyüme kutbunun konaklama ve yiyecek-içecek hizmetleri olduğunu, bu kaymanın toplam verimlilik kaybının yaklaşık üçte birini açıkladığını göstermekte ve tabloya “kafe ekonomisi” adını vermektedir. Bu not, Yunanistan için geliştirilen üç göstergeli tanıyı Türkiye’ye ölçüt olarak uygulamakta ve çerçeveyi girdi-çıkı analizi, hanehalkı iş gücü mikro verisi ve hanehalkı bütçe verileriyle genişletmektedir. Bulgular, Türkiye’nin dönüşümünün de kafe ve restoran yoğun olduğunu, ancak Yunanistan’ın aksine bu genişlemenin çöken değil büyüyen bir ekonominin içinde gerçekleştiğini göstermektedir. Genişlemenin yanında, katma değeri ve ücretleri hızla yükselen küçük bir bilgi-yoğun büyüme kutbu da bulunmaktadır.

Nota adını veren benzetme bu iki bileşenli yapıdan gelmektedir. Filtre kahve tek bileşenlidir. Cafe latte’de ise küçük bir espresso dozunun üzerine çok daha büyük hacimde süt eklenir. Bu notta espresso, küresel pazara açık, yüksek ücretli ve hızla büyüyen, ancak istihdam yaratma kapasitesi sınırlı kalan bilgi-yoğun çekirdeği, yani esas olarak yazılım ve bilgi hizmetlerini temsil etmektedir. Süt ise düşük ücretli ve düşük katma değerli olduğu hâlde yeni istihdamın çok daha büyük bölümünü üreten kafe ekonomisidir. Aynı fincanın içinde iki Türkiye durmaktadır.

YUNANİSTAN’DA NE OLDU?

Kafe ekonomisi kavramı, bir betimlemeden çok ölçülebilir bir yapısal dönüşüm tanısıdır ve üç göstergeyle tanımlanır: sektörün toplam istihdam içindeki payının hızla artması, sektör içi verimliliğin gerilemesi ve bu iki hareketin toplam verimlilik üzerinde ölçülebilir bir kayıp yaratması. Nikiforos vd. (2026), Yunanistan’da konaklama ve yiyecek hizmetleri sektörünün (Accommodation and Food Service Activities, kısaca AFSA; Avrupa Topluluğu Ekonomik Faaliyet Sınıflaması NACE Rev. 2’nin I kısmı) toplam istihdam içindeki payının 2009-2023 döneminde %7,7’den %13,8’e yükseldiğini, aynı dönemde sektörde çalışan başına verimliliğin yaklaşık %41, reel ücretlerin ise yaklaşık %59 gerilediğini göstermektedir. Sektördeki verimlilik kaybı ile iş gücünün bu faaliyetlere kayması, Yunanistan’ın 2009 sonrası toplam emek verimliliği kaybının yaklaşık üçte birini tek başına açıklamaktadır. Lewis’in (1954) ikili ekonomi modelinde emek düşük verimli geleneksel sektörden yüksek verimli modern sektöre akar. Fakat Yunanistan’da akış ters yönde işlemiş, kafe ekonomisi emeğin son durağı hâline gelmiştir.

Türkiye karşılaştırması için kritik olan yön, kafe ekonomisinin oradaki yalnızlığıdır. 2009-2023 döneminde Yunanistan’da reel katma değeri artan yalnızca üç sektör vardır: gayrimenkul faaliyetleri, AFSA (%10,9) ve diğer hizmetler. Buna karşılık bilgi ve iletişim %9,2, finans %14,7, mesleki-bilimsel-teknik faaliyetler %17,4 küçülmüştür (Nikiforos vd., 2026). Yunanistan’da kafe ekonomisi büyümenin en görünür bileşeni değil, neredeyse tek bileşenidir. Türkiye’deki genişleme, bundan sonraki bölümlerde bu üç gösterge ve tek kutupluluk ölçütüyle değerlendirilmektedir.

KAFELER GERÇEKTEN ÇOĞALIYOR MU?

Kentlerin değişen ticari görünümünde kafelerin giderek daha fazla yer kaplaması, sektörün büyümesinin en görünür mekânsal karşılıklarından biridir. Bu görünüm özellikle dönüşen konut ve ofis alanlarında belirginleşmektedir. Yeni konut ve ofis projelerinin zemin ve baza katlarında kafe ve kafeteryaların belirmesi, kentsel dönüşümün tamamlanma aşamasında tüketim işlevlerinin öne çıktığını göstermektedir. Bu mekânsal yaygınlaşmanın işletme kayıtlarında da güçlü bir karşılığı bulunmaktadır. İstanbul Ticaret Odası kayıtlarında NACE 56.11.09 “yiyecek ağırlıklı hizmet veren kafe ve kafeteryaların faaliyetleri” kodunda odaya yeni kayıt yaptıran

firma sayısı 2019'da 197 iken 2024'te 665'e, 2025'te 774'e yükselmiştir. Böylece yıllık yeni firma kaydı altı yılda yaklaşık dört katına çıkmış; 2019-2025 dönemindeki artış %293'e ulaşmıştır. 2024'ten 2025'e artış %16,4 olmuş, 2026'nın ilk sekiz ayında 554 yeni kayıt yapılmıştır. Bu seri yeni kayıtları, yani girişleri saymaktadır; kapanan işletmeleri içermediği için işletme stokundaki net değişimi göstermez ve İstanbul ile sınırlıdır. Yine de kafelerin kentte artan görünürlüğünün, hızla genişleyen bir ekonomik faaliyetin mekânsal izdüşümü olduğunu göstermektedir.

Ülke genelinde sektörün ulaştığı büyüklük de aynı yönü göstermektedir. 2025 yılında yiyecek-içecek hizmetlerinde 913.782 kayıtlı (4/a) çalışan bulunmaktadır. Bu sayı tekstil ve hazır giyim imalatında çalışanların toplamından (845.904) fazla, insan sağlığı hizmetlerindeki kayıtlı çalışan sayısına (909.469) yakın ve bilgisayar programcılığı faaliyetlerindeki istihdamın yaklaşık beş katıdır.⁴

Büyüme hızı ekonomi genelinin çok üzerindedir. 2010-2025 döneminde toplam kayıtlı 4/a istihdamı %69 artarken kayıtlı çalışan sayısı, yiyecek-içecek hizmetlerinde %180, konaklamada %131 yükselmiştir. Bu rakamlar nüfusa oranlandığında da aynı desen ortaya çıkmaktadır. 10 bin kişiye düşen kayıtlı yeme-içme iş yeri sayısı 8,5'ten 18,5'e çıkmıştır.

Tablo 1. Türkiye'de kafe ekonomisinin temel göstergeleri, 2010 ve 2025

Gösterge	2010	2025	Değişim
Kayıtlı 4/a çalışan sayısı (yiyecek-içecek)	326.601	913.782	+%180
Kayıtlı 4/a çalışan sayısı (konaklama)	136.506	314.943	+%131
Kayıtlı 4/a çalışan sayısı (tüm ekonomi), milyon	10,0	16,9	+%69
Kayıtlı yeme-içme iş yeri sayısı	62.384	158.725	+%154
10 bin kişiye düşen yeme-içme iş yeri	8,5	18,5	+%119
Yiyecek-içeceğin kayıtlı istihdamdaki payı, %	3,3	5,4	+2,1 puan
Yiyecek-içekte göreceli günlük kazanç (Türkiye = 1)	0,70	0,66	-0,04
Girişim sayısı (yiyecek-içecek, 2009 ve 2024)	221.976	275.560	+%24
Girişim başına çalışan sayısı (yiyecek-içecek, 2009 ve 2024)	2,4	4,1	+%71

Kaynak: SGK, TÜİK, TEPAV hesaplamaları

Not: İstihdam ve iş yeri göstergeleri 4/1-a kapsamındaki kayıtlı değerlerdir ve SGK iş yeri sayısı en az bir sigortalı çalıştıran iş yerlerini sayar. Girişim ve ölçek satırları Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri'nden alınmış olup kendi hesabına çalışanları da kapsar ve 2009 ile 2024 yıllarına aittir. İki serinin kapsamı bu nedenle farklıdır.

Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri (YSHİ), genişlemenin biçimi hakkında Tablo 1'in ima ettiğinden farklı bir şey söylemektedir. Yiyecek-içecek hizmetlerinde girişim sayısı 2009-2024 döneminde yalnızca %24 artmış, buna karşılık girişim başına çalışan sayısı 2,4'ten 4,1'e çıkmıştır.⁵ Yeme-içme işletmeleri çoğalmaktan çok büyümüştür. Sokakta çoğaldığı hissedilen küçük dükkanların yerini, giderek daha çok çalışan istihdam eden daha büyük işletmeler

⁴ Karşılaştırmalar yalnızca 4/a kapsamındaki kayıtlı çalışanları içermektedir. Bu nedenle rakamlar, doğrudan sektör büyüklüğü karşılaştırması olarak değil, yiyecek-içecek faaliyetlerinin kayıtlı özel sektör istihdamında ulaştığı ölçeğin bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir. Uyarı, özellikle kamu istihdamının yüksek olduğu sağlık ve eğitim gibi sektörler için geçerlidir.

⁵ Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri girişim ve çalışan sayılarını cari yıl kapsamıyla vermektedir. 2024 sonuçları geçicidir. 2009-2023 dönemi 2019/2152 sayılı AB İşletme İstatistikleri Yönetmeliği kapsamında yeniden derlenmiştir. Ölçek göstergesi 2023 yılında da 4,0 düzeyindedir, yani bulgu 2024 verisine bağlı değildir.

almaktadır. Buna karşılık konaklamadaki değişim bunun tersidir. Girişim sayısı 2,9 katına çıkarken girişim başına çalışan 13,4'ten 11,4'e gerilemiştir.

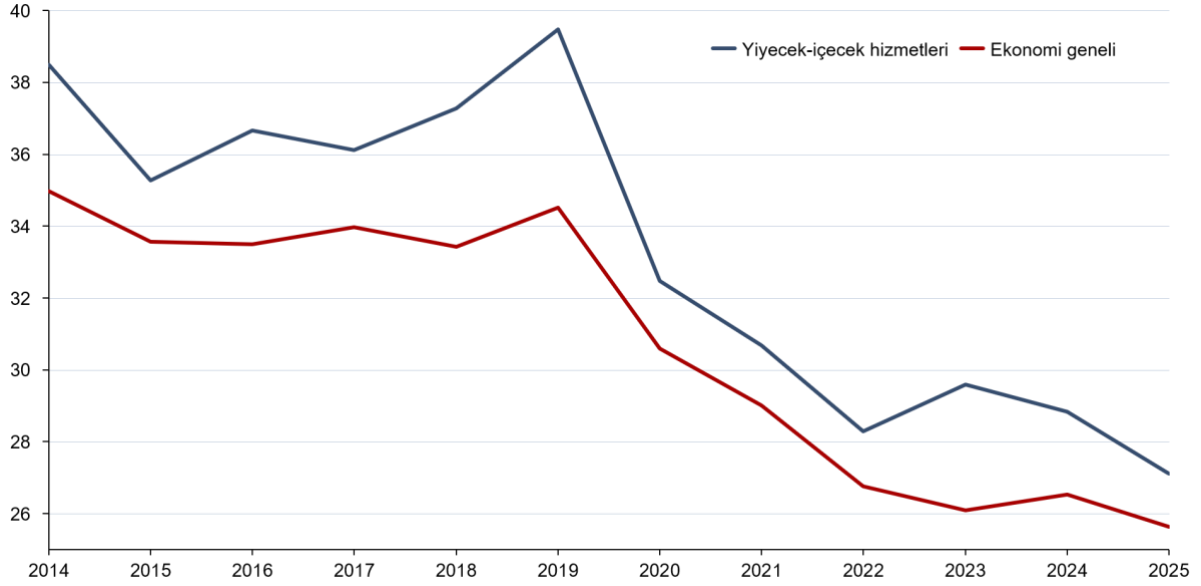
Genişlemenin bu biçimi, kamuoyundaki paravan işletme anlatısının öngördüğü yapıyla uyuşmamaktadır. Bu anlatının öngördüğü yapı, kısa ömürlü, tek şubeli ve kayıt dışı yoğun küçük işletmelerin hızla çoğalmasdır. Veri tersini göstermektedir. YSHİ'ye göre 1-9 çalışanlı girişimlerin sektör istihdamındaki payı 2009-2023 döneminde %63,2'den %48,7'ye, cirodaki payı %44,6'dan %34,8'e inmiş; 250 ve üzeri çalışanlı girişimlerin istihdam payı %10,0'dan %16,8'e çıkmıştır. Girişim yerine iş yerini sayan SGK kayıtlarında ise büyüklük dağılımı neredeyse sabittir: 1-9 kişilik iş yerlerinin sigortalılar içindeki payı 2010'da %42,8, 2025'te %42,1'dir. İş yerleri küçük kalırken bağlı oldukları girişimlerin büyümesi, genişlemenin esas olarak çok şubeli işletmelerden geldiğini göstermektedir. Aşağıda gösterildiği gibi kayıt dışılık da gerilemektedir. Bu bulgular sektörde aklama olmadığını kanıtlamaz; ancak genişlemenin ana gövdesinin bu mekanizmayla açıklanamayacağını gösterir. İddianın doğrudan sınanması, bu notun kapsamı dışında kalan MASAK verisi gerektirir.

Kayıtlı istihdamdaki %180'lik artışın bir bölümü ise yeni iş yaratılmasından değil, mevcut işlerin kayıt altına alınmasından kaynaklanmaktadır. Hanehalkı İşgücü Araştırması (HHİA) mikro verisi, kayıt dışı çalışanları da kapsadığı için bu ayrımı yapmaya imkân vermektedir. HHİA'ya göre yiyecek-içecek hizmetlerinde toplam istihdam 2014-2025 döneminde 1,09 milyondan 1,51 milyona, %38,4 artmıştır. Aynı dönemde kayıtlı (4/a) istihdam 564.616'dan 913.782'ye, %61,8 yükselmiştir. İki seri arasındaki makasın bir bölümü kayıtlılaşmanın, bir bölümü ise iki serinin kapsam farkının ürünüdür.⁶

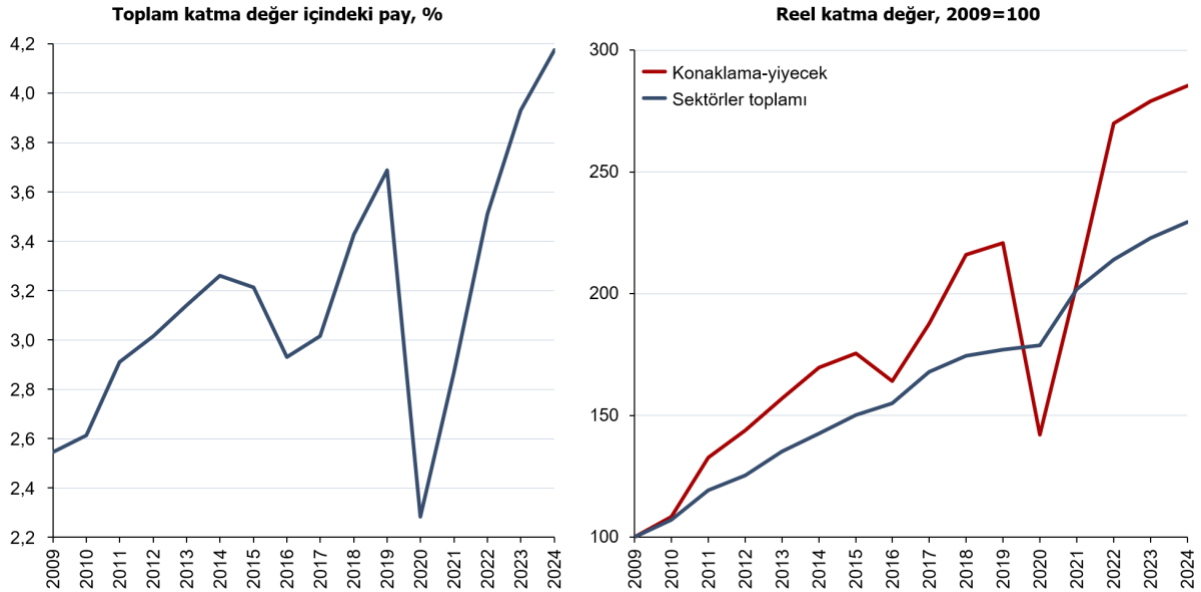
Kayıtlılaşma düzgün bir eğilim izlememiştir. Sektörde kayıt dışılık oranı 2014-2019 arasında düşmemiş, %38,5'ten %39,5'e hafifçe yükselmiştir. Kırılma 2020 yılındadır; oran tek yılda 7,0 puan inmiştir (Şekil 1). Bu, ekonomi genelindeki düşüşün (3,9 puan) neredeyse iki katıdır ve aradaki fark sektöre özgüdür. Pandemi döneminde kayıt dışı çalışanların işten çıkarılma sırasında öne geçmesi ve kısa çalışma ödeneği gibi desteklere erişimin kayıtlılık koşuluna bağlanması, bu sıçramayı açıklayan mekanizmalar olabilir. Bu not, söz konusu mekanizmaları sınamamaktadır. 2020 sonrasında sektördeki düşüş (5,4 puan) ekonomi genelindekiyle (5,0 puan) hemen hemen aynıdır ve oran 2025'te %27,1 düzeyine inmiştir.⁷ Kafe ekonomisinin istihdam genişlemesi gerçektir ama kayıtlı serilerin tek başına ima ettiğinden daha ılımlıdır.

⁶ HHİA'daki kayıtlılık değişkeni herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna (4/1-a, 4/1-b ve 4/1-c) kaydı ölçerken, SGK serisi yalnızca 4/1-a kapsamındaki zorunlu sigortalıları saymaktadır. İki serinin düzeyleri bu nedenle doğrudan eşitlenemez. Karşılaştırma büyüme oranları üzerinden yapılmalıdır.

⁷ HHİA mikro veri setlerinde eğitim ve işteki durum değişkenlerinin kodlama şeması 2021 yılında değişmiştir. Bu notta 2020 ve öncesi ile 2021 ve sonrası ayrı kodlama şemalarıyla hesaplanmıştır. Kayıtlılık değişkeninde böyle bir kırılma bulunmadığından 2020 yılındaki sıçrama kodlama değişikliğinden kaynaklanmamaktadır.

Şekil 1. Yiyecek-İçecek hizmetlerinde ve ekonomi genelinde kayıt dışılık oranı, %, 2014-2025

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

Şekil 2. Konaklama ve yiyecek hizmetlerinin toplam katma değer içindeki payı ve reel katma değer gelişimi, 2009-2024

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

Not: Panel A (katma değer payı) cari fiyatlarla hesaplanmıştır. Panel B (reel katma değer endeksi) zincirlenmiş hacim endekslerine dayanmaktadır.

Konaklama ve yiyecek hizmetlerinin toplam katma değer içindeki payı 2009'daki %2,55 düzeyinden 2024'te %4,17'ye yükselmiştir (Şekil 2, Panel A). Bu ağırlık artışının ne kadarının üretim ne kadarının fiyat olduğunu görmek için reel büyümeye bakmak gerekmektedir. Sektörün katma değeri 2009-2024 döneminde reel olarak %185,4 artarken sektörler toplamındaki artış %129,5 olmuştur (Şekil 2, Panel B). Sektörün reel büyümesi ekonomi genelinin 1,24 katıdır. Buna karşılık paydaki ağırlığı 1,64 katına çıkırmıştır. Aradaki fark ise göreceli

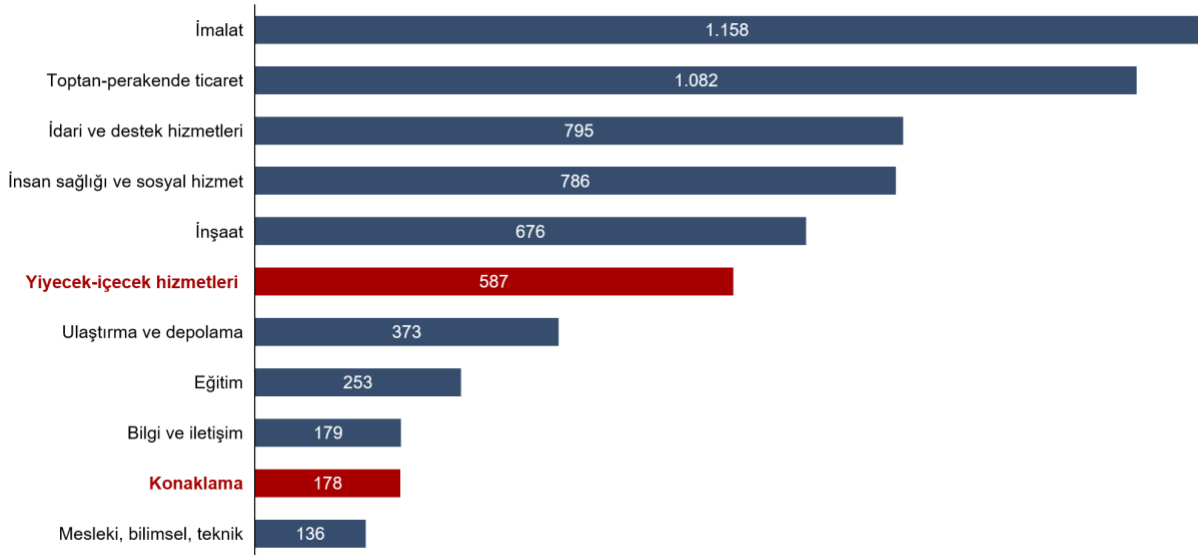
fiyat hareketidir. Sektörün katma değer deflatörü on beş yılda ekonomi genelinden %31,8 daha hızlı yükselmiştir.

Ayrım 2019 sonrasında daha da keskinleşmektedir. Bu dönemde sektörün reel katma değeri %29,3, sektörler toplamı %29,6 büyümüştür. İki büyüme oranı fiilen aynıdır. Buna karşılık sektörün toplam katma değer içindeki payı %3,69'dan %4,17'ye çıkmıştır. Son beş yılda kafe ekonomisinin ekonomideki ağırlık artışının tamamı göreceli fiyat artışından kaynaklanmaktadır.

YENİ İŞLER NEREDE YARATILIYOR?

Yeni işlerin nerede yaratıldığı, sektörün ekonomideki ağırlığı kadar belirleyicidir. 2010-2025 döneminde kayıtlı 4/a istihdamı 6,9 milyon kişi artmıştır. Bu artışın 587 bini, yani %8,4'ü yiyecek-içecek hizmetlerinde, 178 bini, yani %2,6'sı konaklamada ortaya çıkmıştır (Şekil 3). İki faaliyet birlikte alındığında pay %11,1'e ulaşmaktadır. Son on beş yılda yaratılan her 12 yeni kayıtlı işten biri yiyecek-içecek hizmetlerinde yaratılmıştır.

Şekil 3. Net yeni kayıtlı 4/a istihdamının sektörel dağılımı, bin kişi, 2010-2025

Kaynak: SGK, TEPAV hesaplamaları

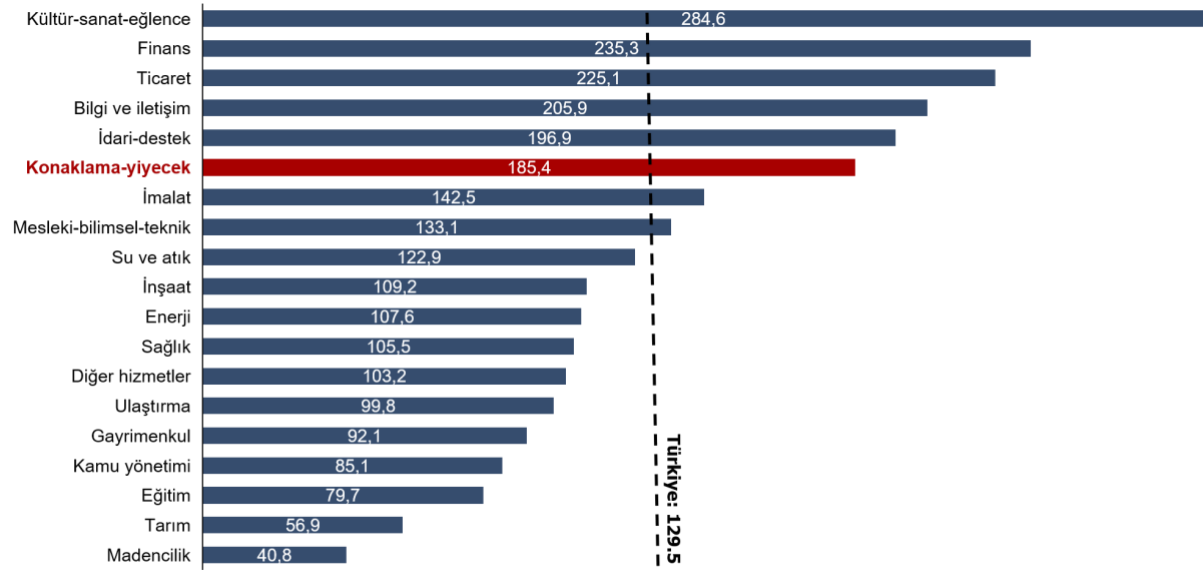
Karşılaştırma ölçeği netleştirmektedir. Yiyecek-içecek hizmetlerinde yaratılan 587 bin yeni kayıtlı iş, bilgi ve iletişim sektörünün tamamındaki artıştan (179 bin) üç kattan, mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetlerdeki artıştan (136 bin) dört kattan fazladır. Sektör, net yeni kayıtlı iş sıralamasında imalat, ticaret, idari destek hizmetleri, sağlık ve inşaatın ardından altıncı sırada yer almakta, ancak kendi başlangıç büyüklüğüne oranla bunların hepsinden hızlı büyümektedir. Kafe ekonomisinin çevresinde büyüyen teslimat ekosistemi de tabloya eklenmelidir. Posta ve kurye faaliyetlerindeki kayıtlı istihdam aynı dönemde 14.431'den 85.860'a çıkmıştır.⁸

Türkiye'nin Yunanistan'dan ilk büyük farkı, büyümenin tek kutuplu olmamasıdır. 2009-2024 döneminde ulusal hesapların izlediği ana faaliyet kollarının tamamında reel katma değer artmıştır. Yunanistan'da ise 2009-2023 döneminde yalnızca üç faaliyet kolunda reel katma değer artmıştır. Sıralamanın tepesinde de kafe ekonomisi yoktur. Kültür-sanat-eğlence %284,6, finans ve sigorta %235,3, ticaret %225,1, bilgi ve iletişim %205,9, idari ve destek

⁸ NACE 53 kapsamındaki bu artışın tamamı yeme-içme teslimatıyla ilişkilendirilemez çünkü faaliyet grubu posta ve diğer kargo hizmetlerini de içermektedir.

hizmetleri %196,9 büyürken konaklama ve yiyecek hizmetleri %185,4 ile bu grubun ardından gelmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Sektörel reel katma değer büyümesi, %, 2009-2024

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

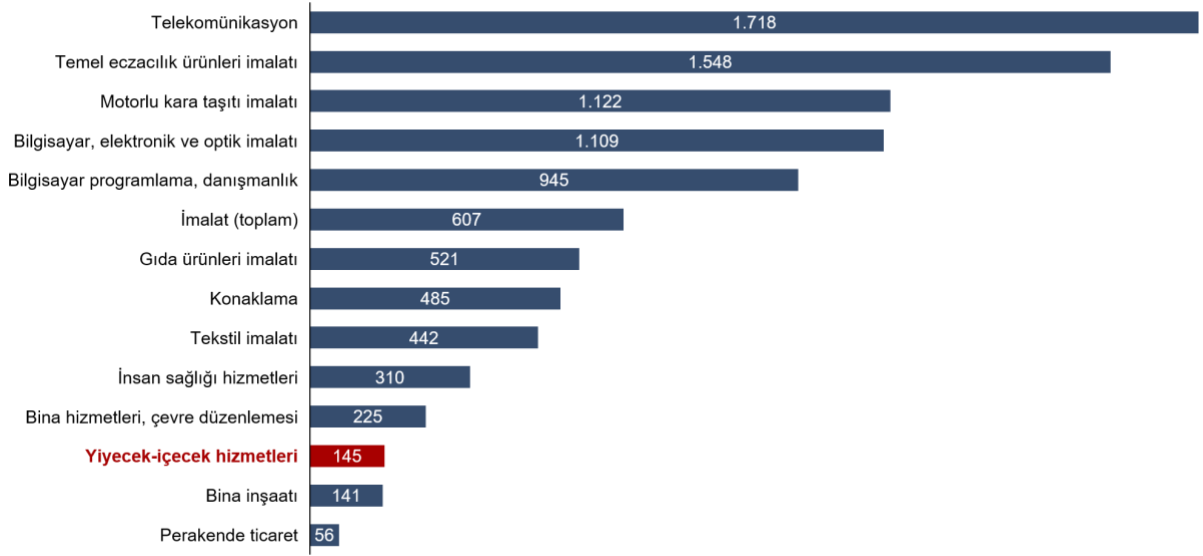
Espresso gerçektir ve koyulaşmaktadır. Bilgisayar programlama ve bilgi hizmetlerinde (NACE 62-63) kayıtlı istihdam 2010-2025 döneminde 69.527'den 197.853'e çıkmış, bu faaliyetlerin toplam kayıtlı istihdam içindeki payı %0,7'den %1,2'ye yükselmiştir. Daha belirleyici olan fiyatlanmadır. Yazılım-bilişim çalışanlarının ortalama günlük kazancı 2010'da ekonomi ortalamasının 1,1 katı iken 2025'te 2,0 katına çıkmıştır. HHİA mikro verisi aynı hikâyeyi kayıt dışını da kapsayarak anlatmaktadır. Bu faaliyetlerde toplam istihdam 2014-2025 arasında 82 binden 218 bine yükselmiş, medyan ücret ekonomi medyanının 1,87 katına ulaşmış, kayıt dışılık %6,6'ya inmiştir. Türkiye'de küresel pazara açık, yüksek ücretli ve hızla büyüyen bir bilgi-yoğun çekirdek vardır. Yunanistan'da bunun karşılığı yoktur.

Bu çekirdeğin ölçeği ise küçüktür. Aynı on beş yılda bilgi ve iletişim sektörünün tamamı yeni kayıtlı istihdamın yalnızca %2,6'sını, yazılım-bilişim tek başına %1,9'unu yaratmıştır. Yiyecek-içecek hizmetlerinin payı %8,4'tür. Her bir yeni yazılım işine karşılık yeme-içmede tek başına 4,6 yeni iş yaratılmaktadır. Bilgi-yoğun hizmetlerin diğer iki kolu ise istihdam payı kaybetmektedir. Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetlerin kayıtlı istihdam içindeki payı 2010-2025 döneminde %5,5'ten %4,0'a, finansın payı %1,3'ten %1,1'e düşmüştür. Türkiye'nin bilgi-yoğun istihdam kazanımı neredeyse tek bir faaliyet koluna, yazılıma sıkışmıştır.

İmalatın yeni kayıtlı istihdam içindeki payının 2010-2019 döneminde %21,0 iken 2019-2025 döneminde %9,9'a gerilediği de eklendiğinde, tablo Rodrik'in (2016) erken sanayisizleşme teşhisi bağlamında okunabilir hâle gelmektedir. Türkiye'de yapısal dönüşüm, sanayi ve bilgi-yoğun hizmetler yeterince istihdam yaratamadan emek yoğun hizmetlere doğru ilerlemektedir.

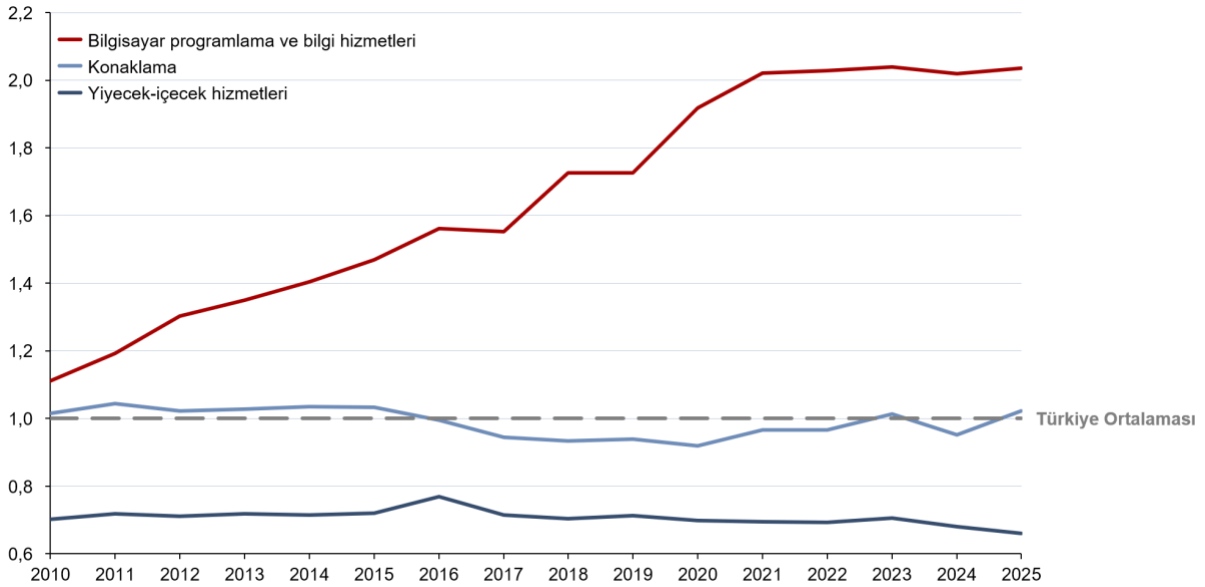
BU İŞLER NE TÜR İŞLERDİR?

Yeni istihdamın önemli bölümünün kafe ekonomisinde yaratılması, bu işlerin niteliğini ekonominin uzun dönemli yapısı açısından belirleyici hâle getirmektedir. Bu çerçevede incelenmesi gereken ilk gösterge verimliliklerdir.

Şekil 5. Seçilmiş sektörlerde çalışan başına katma değer, bin TL, 2023

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri kapsamındaki sanayi ve hizmet sektörlerinde, çalışan başına katma değer 2023 yılında 373 bin TL iken, yiyecek-içecek hizmetlerinde 145 bin TL, yani kapsam ortalamasının %39'u düzeyindedir. Konaklamanın da dâhil edildiği geniş tanımda oran %63'e çıkmaktadır (Şekil 5). Bu düzey farkı yeni değildir. Aynı oranın 2019-2023 ortalaması %52'dir. İmalatla karşılaştırıldığında fark daha da belirgindir. Yiyecek-içecek hizmetlerinde bir çalışanın ürettiği katma değer, imalattaki düzeyin %24'ü kadardır. Sektör, kapsamdaki toplam çalışanların %7,6'sını barındırmaktadır.

Şekil 6. Seçilmiş sektörlerde göreceli ortalama günlük kazanç, Türkiye ortalaması = 1,0, 2010-2025

Kaynak: SGK, TEPAV hesaplamaları

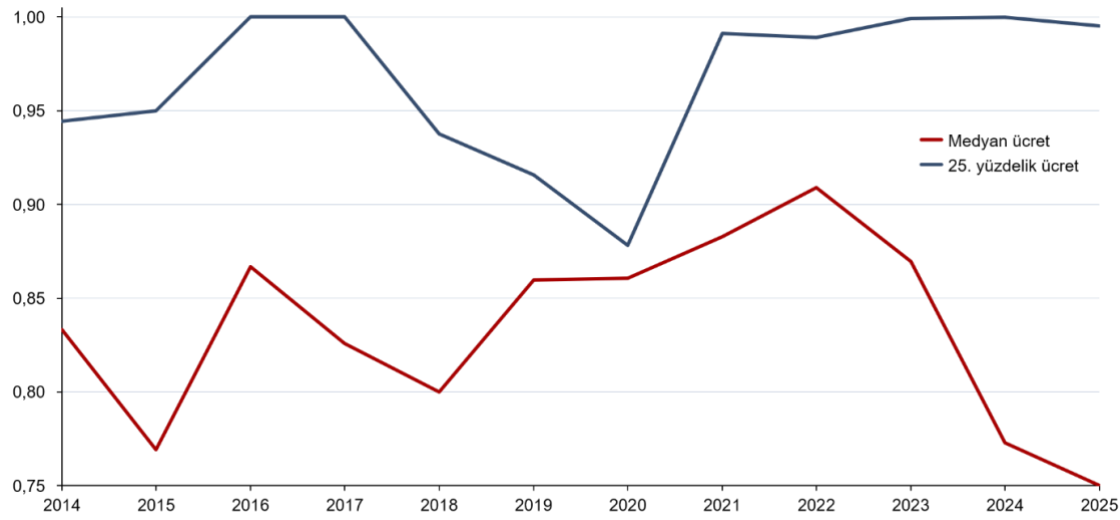
Not: Hesaplamalar prime esas ortalama günlük kazanç olarak yapılmıştır.

Kazançlar bu düzey farkını izlemektedir. Yiyecek-içecek hizmetlerinde prime esas ortalama günlük kazanç 2010'da ekonomi ortalamasının %70'i düzeyindeyken 2025'te %66'sına

gerilemiştir (Şekil 6). Oran, birbirinden bağımsız üç veri kaynağında da dar bir aralıkta toplanmaktadır: idari kayıtlarda (SGK, prime esas günlük kazanç, 2025) 0,66, işletme anketinde (YSHİ, çalışan başına personel maliyeti, 2023) 0,69, hanehalkı anketinde (HHİA, medyan net ücret, 2025) 0,75. Üç ölçü farklı büyüklükleri saymasına rağmen hepsi 0,66 ile 0,75 arasında kalmaktadır.

HHİA mikro verisi tablonun zamanlamasını netleştirmektedir. Sektörde medyan ücretin ekonomi medyanına oranı on bir yıl boyunca aşağı yönlü bir eğilim izlememiş, 2014'teki 0,83 düzeyinden 2022'de 0,91'e kadar yükselmiştir. Düşüş son üç yılda gerçekleşmiş ve oran 2025'te 0,75'e inmiştir (Şekil 7). Kafe ekonomisinin ücret erozyonu uzun süreli bir aşınma değil, 2022 sonrasına sıkışmış bir kırılmadır.

Şekil 7. Yiyecek-içecek hizmetlerinde medyan ve 25. yüzdilik ücretin ekonomi genelindeki karşılığına oranı, 2014-2025

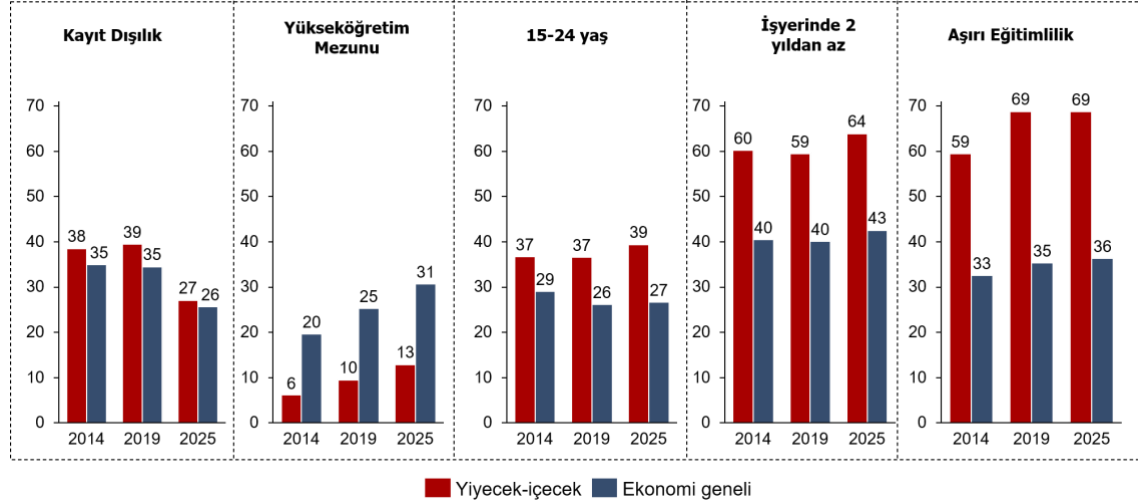

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

Not: Hesaplamalar ücretli, maaşlı ve yevmiyeli çalışanların aylık net esas iş geliri olarak yapılmıştır.

Dağılımın alt ucunda tablo farklıdır. Sektörde 25. yüzdilik ücret 2021'den bu yana ekonomi genelinin aynı yüzdeliğine fiilen eşittir (2021'de 0,99, 2025'te 1,00). Ücret farkı, dağılımın ortasında oluşmaktadır. Alt çeyrekte iki dağılım aynı asgari ücret zemininde birleşirken medyanda sektör, ekonominin dörtte üç düzeyine inmektedir. 2025 itibarıyla sektör ücretlilerinin %37,7'si asgari ücretin %10'luk bandı içinde kazanmaktadır. Ekonomi genelinde ise bu oran %23,2'dir.⁹

⁹ Aşırı-eğitilmişlik burada, yükseköğretim mezunu olup ISCO-08 ana grupları 4-9 kapsamındaki mesleklerde çalışanların, sektördeki tüm yükseköğretim mezunu çalışanlara oranı olarak tanımlanmıştır. Ücret analizleri yalnızca ücretli, maaşlı ve yevmiyeli çalışanları kapsamakta ve aylık net esas iş geliri üzerinden yapılmaktadır. Asgari ücret bandı, ilgili yılın asgari ücretinin $\pm$ %10 aralığı olarak tanımlanmıştır.

Şekil 8. Yiyecek-ışecek hizmetlerinde istihdamın profili, seçilmiş göstergeler, %, 2014, 2019 ve 2025

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

2014'te sektörde her on altı çalışandan biri üniversite mezunuyken bugün her sekiz çalışandan biri üniversite mezunudur. Yiyecek-ışecek hizmetlerinde yükseköğretim mezunlarının payı 2014'te %6,2 iken 2025'te %12,9'a, iki katından fazlasına çıkmıştır (Şekil 8). Ekonomi genelinde ise aynı pay %19,6'dan %30,7'ye yükselmiştir. Sektörde bu yükselme bir beceri yükselmesine karşılık gelmemektedir. Sektörde çalışan üniversite mezunlarının %68,8'i büro, hizmet, satış ve nitelik gerektirmeyen meslek gruplarında, yani eğitimlerinin altındaki işlerde çalışmaktadır. Ekonomi genelinde bu oran %36,3'tür. Nikiforos vd. (2026) Yunanistan için giderek daha eğitimli bir iş gücünün giderek daha az beceri gerektiren işlere yerleştiği bir makas tarif etmektedir. Türkiye'de bu makas kayda değer biçimde açıktır.

Sektörün demografik yapısı hızla dönüşmektedir. 30 yaş altı çalışanların payı 2025'te %39,4'tür (ekonomi genelinde %26,7). Kadın çalışanların payı 2014'teki %18,9'dan %30,9'a, yarı zamanlı çalışanların payı %5,9'dan %12,4'e yükselmiştir. Aynı iş yerinde iki yıldan az süredir çalışanların payı %63,9 iken ekonomi genelinde %42,6'dır.

İstihdamın bu yapısı sektörü şoklara karşı kırılgan kılmaktadır. 2020'de yiyecek-ışecek hizmetlerinde istihdam bir yılda 253 bin kişi, yani sektörün %19,0'ı düzeyinde azalmıştır. Ekonomi genelindeki kayıp ise %4,5'te kalmıştır. Sektör 2019 düzeyini ancak 2023'te (1,38 milyon) aşabilmiştir. Kapanma kararlarının doğrudan hedefi olan, sermaye yoğunluğu düşük ve kıdemli kısa bir istihdam yapısı, bu şokta ekonominin geri kalanından dört kat fazla kayıp vermiştir.

Aynı kuşağın iki fincanı arasındaki mesafe de açılmaktadır. Yiyecek-ışecek hizmetleri ile yazılım-bilişim, 30 yaş altı payının en yüksek olduğu faaliyet alanları arasındadır. Ancak 2014'te yazılım çalışanının medyan ücreti kafe-restoran çalışanının 2,0 katı iken, 2025'te 2,5 katına çıkmıştır. Türkiye'nin yapısal dönüşümü istihdam kompozisyonunda yavaş, ücret farklılaşmasında hızlı işlemektedir.

İŞ GÜCÜ KAYMASI TOPLAM VERİMLİLİĞİ DÜŞÜRÜYOR MU?

Düşük katma değerli faaliyetlerin güçlü istihdam yaratması, bu dönüşümün Türkiye'nin toplam verimliliğini aşağı çekip çekmediği sorusunu gündeme getirmektedir.

Soruyu yanıtlamak için toplam emek verimliliğindeki değişim, Nikiforos vd.'nin (2026) Yunanistan için kullandığı yaklaşım izlenerek üç bileşene ayrıştırılmıştır. Ekonomi genelinde

çalışan başına reel katma değer, sektörlerin verimlilik düzeylerinin istihdam paylarıyla ağırlıklı ortalamasıdır. Buna göre iki dönem arasındaki toplam değişim şu üç kaynaktan gelir: sektör içi etki, yeniden tahsis etkisi ve etkileşim etkisi.

Sektör içi etki, her sektörün istihdam payı başlangıç yılındaki düzeyinde sabit tutulduğunda kendi verimlilik artışının toplama katkısıdır. Yeniden tahsis etkisi, sektörlerin verimlilikleri sabit tutulduğunda iş gücünün sektörler arasında yer değiştirmesinden doğan katkıdır. Bir sektör bu terime ancak başlangıç verimliliği ekonomi ortalamasından farklıysa katkı verir ve katkının işareti, verimlilik farkı ile istihdam payı değişiminin çarpımının işaretidir. Etkileşim etkisi ise verimliliği artan sektörlerin aynı zamanda istihdam payı da kazanıp kazanmadığını ölçen artık terimdir. Hesap, YSHİ'nin uç yıllarında eksiksiz veri bulunan 65 NACE bölümünden oluşan dengeli panel üzerinde, ortak GSYH deflatörüyle yapılmıştır.¹⁰

Tablo 2. Reel emek verimliliği değişiminin ayrıştırılması, sanayi ve hizmet sektörleri, yüzde puan

Bileşen (yüzde puan)	2009-2019	2019-2023	2019-2024
Toplam reel emek verimliliği değişimi, %	31,42	-8,36	21,26
Sektör içi etki	29,15	-9,05	20,57
Yeniden tahsis etkisi	1,06	1,20	1,10
Etkileşim etkisi	1,21	-0,50	-0,41
Konaklama-yiyecek: sektör içi katkı	1,31	0,45	1,90
Konaklama-yiyecek: yeniden tahsis katkısı	-0,52	0,47	0,35
Konaklama-yiyecek istihdam payı, dönem başı, %	7,50	8,92	8,92
Konaklama-yiyecek istihdam payı, dönem sonu, %	8,92	8,06	8,35

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

Not: Hesap ortak GSYH deflatörüyle yapılmıştır. 2019-2024 sütunu geçici verilere dayandığından 2019-2023 sütunuyla birlikte sunulmaktadır.

Sonuçlar Türkiye'nin Yunanistan'dan kritik biçimde ayrıştığını göstermektedir. Analiz kapsamındaki sanayi ve hizmet sektörlerinde reel emek verimliliği 2009-2019 döneminde %31,4 artmıştır ve artışın neredeyse tamamı sektörlerin kendi içindeki verimlilik kazanımlarından gelmektedir. Kafe ekonomisine doğru iş gücü kaymasının etkisi bu dönemde toplam verimlilik artışını yalnızca 0,52 puan aşağı çekmiştir (Tablo 2). 2019 sonrasında bu terimin işareti pozitif dönmemektedir, ancak bunun nedeni kaymanın verimlilik artırıcı hâle gelmesi değildir. Sektörün istihdam payı bu dönemde gerilemiş, ortalamanın altında verimli bir sektörün küçülmesi toplam ortalamayı mekanik olarak yukarı çekmiştir. Yunanistan'da kafe ekonomisi, sektör içi verimlilik çöküşüyle birleşerek toplam verimlilik kaybının yaklaşık üçte birini açıklamaktadır; Türkiye'de böyle bir çöküş yoktur.

2019 sonrası dönem iki ayrı sütun hâlinde sunulmuştur, çünkü kaynak veride bir kırılma vardır. YSHİ'nin 2009-2023 dönemi 2019/2152 sayılı AB İşletme İstatistikleri Yönetmeliği kapsamında yeniden derlenmiş, 2024 sonuçları ise geçici olarak yayımlanmıştır. YSHİ katma değerinin

¹⁰ Ayrıştırma, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri'nin uç yıllarında eksiksiz veri bulunan 65 NACE bölümünden oluşan dengeli panel üzerinde yapılmıştır; panel, kapsamdaki katma değerlerin %93,4'ünü içermektedir. Katma değer ortak GSYH deflatörüyle reelleştirilmiştir. Sektörel tahsis katkıları merkezileştirilmiş biçimde, yani sektörün başlangıç verimliliğinin ekonomi ortalamasından sapması ile istihdam payı değişiminin çarpımı olarak hesaplanmıştır; merkezileştirilmemiş biçim, ortalama üstü ve altı sektörleri ayırt edemediği için işaret hatası üretir. Kapsam, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri'nin izlediği sanayi ve hizmet sektörleridir; tarım, kamu yönetimi ile eğitim ve sağlığın kamu kesimi kapsam dışındadır. Yunanistan analizi tüm faaliyet kollarını kapsamaktadır; iki sonuç karşılaştırılırken bu kapsam farkı dikkate alınmalıdır.

ulusal hesaplardaki karşılığına oranı 2009-2023 boyunca %24,7 ile %31,3 arasında seyrederken 2024'te %39,8'e çıkmaktadır. Bu nedenle notun 2024 yılına dayanan tek analizi Tablo 2'nin son sütunudur. Diğer bütün YSH hesapları 2023 yılıyla bitirilmiştir. Kafe ekonomisinin tahsis katkısının işareti, her iki sütunda da aynıdır.

Bu bulgu verimlilik literatürüyle de uyumludur. Verdoorn (1949) ve Kaldor (1966), üretim ve talep genişlemesinin ölçek, yatırım ve öğrenme kanalları üzerinden sektör içi verimliliği artırabileceğini vurgular. Kaldor'un formülasyonu imalat sanayine özgüdür ve hizmetlere genişletilmesi tartışmalıdır. Yine de Türkiye'de toplam verimlilik artışının esas olarak sektör içinden gelmesi bu mekanizmayı dışlamayan bir görünüm sunmaktadır. Hicks (1932) ise emeğin göreceli maliyetinin, firmaların emek tasarruflu teknolojilere yatırım iştahını belirlediğine işaret eder. Bu doğrultuda kafe ekonomisinde ucuz ve bol emeğin süreklileşmesi sektörün verimlilik yatırımlarını caydırıyor olabilir. Bu çalışma, söz konusu mekanizmalar arasında nedensel bir ayrım kurmamaktadır.

Türkiye'deki asıl risk, toplam verimliliğin kafe ekonomisi yüzünden çökmesi değildir. Risk, istihdam yaratımının giderek daha fazla düşük katma değerli ve düşük ücretli alanlarda yoğunlaşmasıdır.

KAFE EKONOMİSİ ÜRETİM AĞINA NE KADAR BAĞLI?

Bir sektörün ekonomideki ağırlığı, yalnızca kendi ürettiğiyle değil, üretim ağının geri kalanından çektikleriyle de ölçülür. Kafe ekonomisinin bu açıdan nasıl değiştiğini görmek için TÜİK'in 2012 ve 2023 yılı girdi-çıktı tabloları kullanılarak sektörün yurt içi üretim bağlantıları hesaplanmıştır.¹¹

Tablo 3. Kafe ekonomisinin üretim ağı göstergeleri, 2012 ve 2023

Gösterge	2012	2023
Yurt içi çıktı çarpanı (Tip-I)	1,73	1,66
Geri bağlantı endeksi (ekonomi ortalaması = 1)	1,08	1,01
İleri bağlantı endeksi (ekonomi ortalaması = 1)	0,69	0,68
Varsayımsal çıkarma etkisi, toplam çıktının %'si	4,95	5,14
Ara girdilerde ithal içerik, %	9,9	12,1
Ara girdilerde gıda ve içecek imalatının payı, %	43,1	32,9
Ara girdilerde tarımın payı, %	7,3	4,8
İşgücü ödemelerinin katma değer içindeki payı, %	41,5	37,1
Katma değer in çıktıya oranı, %	50,1	56,1

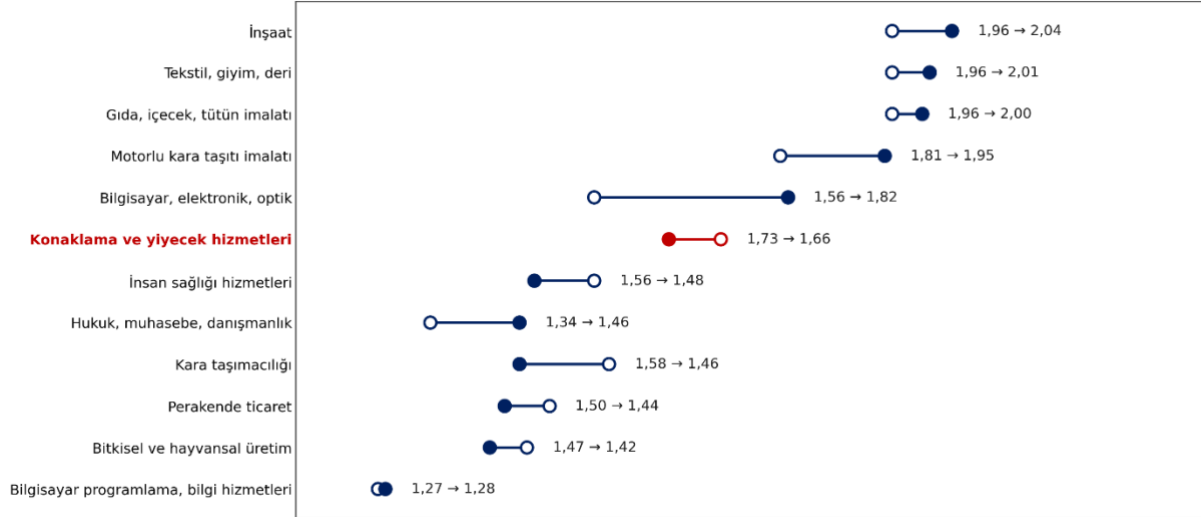
Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları.

Not: Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri (NACE Rev. 2, Kısım I)

¹¹ Hesaplamalarda yurt içi üretim tabloları kullanılmıştır. Geri bağlantılar Leontief ters matrisi, ileri bağlantılar Ghosh ters matrisi üzerinden, sektör endeksleri ekonomi ortalamasına göre normalize edilerek hesaplanmıştır (Miller ve Blair, 2009). Varsayımsal çıkarma (Dietzenbacher ve van der Linden, 1997), sektörün ara girdi alışverişinin ağıdan tamamen çıkarılması durumunda toplam çıktıda oluşan kaybı ölçmektedir; normalize bir endeks olmadığı için sektörün cari fiyatlı çıktı payına duyarlıdır. Ghosh arz yanlı modelinin sabit tahsis katsayısı varsayımı literatürde tartışmalıdır; ileri bağlantı endeksi bu nedenle tamamlayıcı bir gösterge olarak okunmalıdır. Bağlantı endeksleri normalize büyüklükler olduğundan cari fiyatlı tablolar arası karşılaştırma yapılabilir. Karşılaştırmanın göreceli fiyat hareketinden kaynaklanmadığı ayrıca sınanmıştır: 2012-2023 döneminde konaklama ve yiyecek hizmetlerinin katma değer deflatörü ile imalat sanayi deflatörü arasındaki fark %0,2'dir.

Kafe ekonomisi üretim açısından tümüyle çıkarıldığında kaybolacak toplam çıktı 2012'de %4,95 iken 2023'te %5,14'e yükselmiştir. Bu, sektörün sistemik ağırlığının arttığına işaret etmektedir. Buna karşılık birim başına çekme gücü zayıflamıştır. Ekonomide 1 liralık kafe-restoran talebinin yarattığı toplam yurt içi üretim 2012'de 1,73 lira iken 2023'te 1,66 liraya inmiş, sektörün geri bağlantı endeksi 1,08'den 1,01'e gerileyerek ekonomi ortalamasına düşmüştür (Tablo 3, Şekil 9).

Şekil 9. Seçilmiş sektörlerde yurt içi çıktı çarpanı, 2012 ve 2023

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

Not: Tip-I çıktı çarpanı, yurt içi üretim tablolarından hesaplanmıştır.

Gevşemenin adresi bellidir. Sektörün ara girdi sepetinde gıda ve içecek imalatının payı 2012'de %43,1 iken 2023'te %32,9'a, tarımın payı %7,3'ten %4,8'e düşmüş, ithalatın payı %9,9'dan %12,1'e çıkmıştır. Kafe ekonomisi büyürken yerli tarım-gıda zincirini giderek daha az beslemektedir.¹²

Bölüşümde de bir kayma vardır. Sektörde iş gücü ödemelerinin katma değer içindeki payı 2012'de %41,5 iken 2023'te %37,1'e inmiş, katma değerın çıktıya oranı ise %50,1'den %56,1'e yükselmiştir. Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri aynı yönde ve daha keskin bir hareket göstermektedir. Sektörde personel maliyetinin katma değere oranı 2019'daki %112 düzeyinden 2023'te %94'e inmiştir.¹³ Sektör daha yüksek marjlı, ama yarattığı değerden emeğe daha az pay dağıtan bir yapıya evrilmiştir. Yukarıda belgelenen düşük ücret bulgusunun fonksiyonel bölüşüm ayağı budur.

Karşılaştırma, sektörün üretim ağındaki konumunu netleştirmektedir. Gıda imalatının çıktı çarpanı 2,00, inşaatın 2,04'tür. Kafe ekonomisi bu çekici sektörlerin belirgin biçimde altında kalmaktadır. Yazılım-bilişimin çarpanı düşüktür (1,28) ancak bu sektör az girdi çekmekte, yarattığı değerın büyük bölümünü yurt içinde katma değer olarak bırakmaktadır.

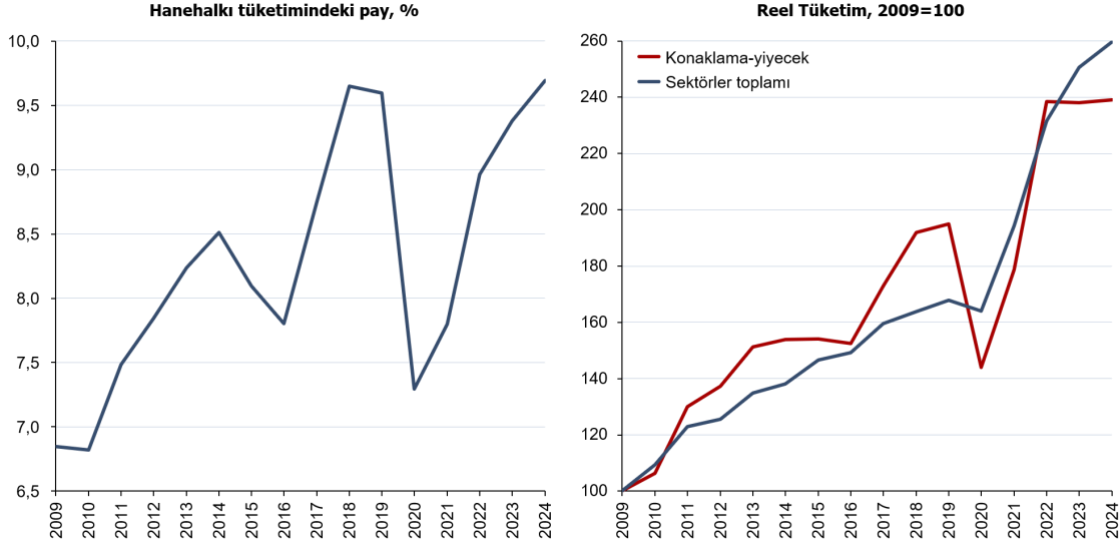
¹² Girdi payları, sektörün toplam ara girdi alımları içindeki paylardır. Gıda imalatının payındaki düşüş, sektörün gıda alımının azaldığı değil, gıda dışı girdilerin (kira, enerji, hizmet alımları, ithal ürünler) sepette hızla ağırlık kazandığı anlamına gelmektedir.

¹³ Oran, personel maliyetinin faktör maliyetiyle katma değere bölünmesiyle bulunmuştur ve 100'ün üzerinde değer alabilir. YSHİ katma değeri girişim düzeyinde ölçüldüğünden, girdi-çıktı tablolarındaki emek payı ile düzey olarak değil, yön olarak karşılaştırılmalıdır.

KAFELERİ KİM DOLDURUYOR?

Kamuoyundaki yaygın anlatı, fiyatlar ne olursa olsun kafelerin dolup taşıdığı yönündedir. Ulusal hesaplar ise bu algının önemli ölçüde bir fiyat yanılsaması olduğunu göstermektedir. Lokanta ve konaklama hizmetlerinin hanehalkı tüketim harcamaları içindeki payı 2009'daki %6,8'den 2024'te %9,7'ye; 1,42 katına yükselmiştir (Şekil 10, Panel A).

Şekil 10. Lokanta ve konaklama hizmetlerinin hanehalkı tüketimindeki payı ve reel tüketim gelişimi, 2009-2024

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

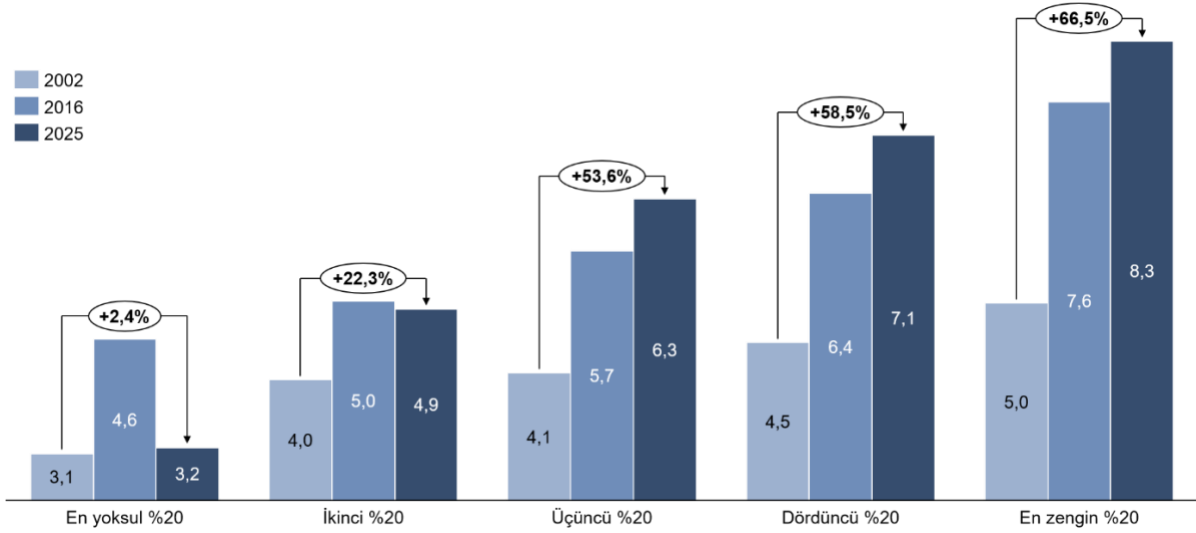
Not: Panel A cari fiyatlarla hesaplanmıştır. Panel B zincirlenmiş hacim endekslerine dayanmaktadır.

Reel tarafta tablo tersidir. 2009-2024 döneminde lokanta-konaklama tüketimi reel olarak %139,1 artmış, toplam hanehalkı tüketimi ise %159,8 büyümüştür (Şekil 10, Panel B).¹⁴ Yani hanehalkının dışarıda yemeye ayırdığı hacim büyümüş, ama tüketim sepetinin geri kalanından daha yavaş büyümüştür. Cari paydaki artışın tamamı görece fiyattan gelmektedir. Bu grubun fiyatları on beş yılda toplam tüketim fiyatlarından %53,8 daha hızlı artmıştır. Sokakta görülen kafe patlaması, tüketim sepetinde payı büyüyen bir kalemin görüntüsü olmaktan çok, görece olarak pahalılaştan bir kalemin görüntüsüdür.

Talebin kimden geldiği ise bölüşüm hikâyesinin ta kendisidir. TÜİK'in gelire göre sıralı %20'lik gruplar için yayımladığı seri, 2002-2016 döneminde lokanta-otel harcamalarının toplam tüketim içindeki payının bütün gelir gruplarında arttığını göstermektedir. En yoksul %20'lik grupta %3,1'den %4,6'ya, en zengin %20'lik grupta %5,0'dan %7,6'ya (Şekil 11). Dışarıda yemek, büyüme ve kredi genişlemesi yıllarında tabana yayılan bir orta sınıf pratiği hâline gelmiştir.

¹⁴ Seri, yerleşik ve yerleşik olmayan hanehalklarının yurt içi tüketimini kapsamaktadır; turist harcamaları dâhildir. Zincirlenmiş hacim serilerinde toplanabilirlik yalnızca referans yılda tam sağlandığından pay hesapları yaklaşıktır.

Şekil 11. Gelire göre sıralı %20'lik gruplarda lokanta-otel harcamalarının toplam tüketim harcaması içindeki payı, %, 2002, 2016 ve 2025

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

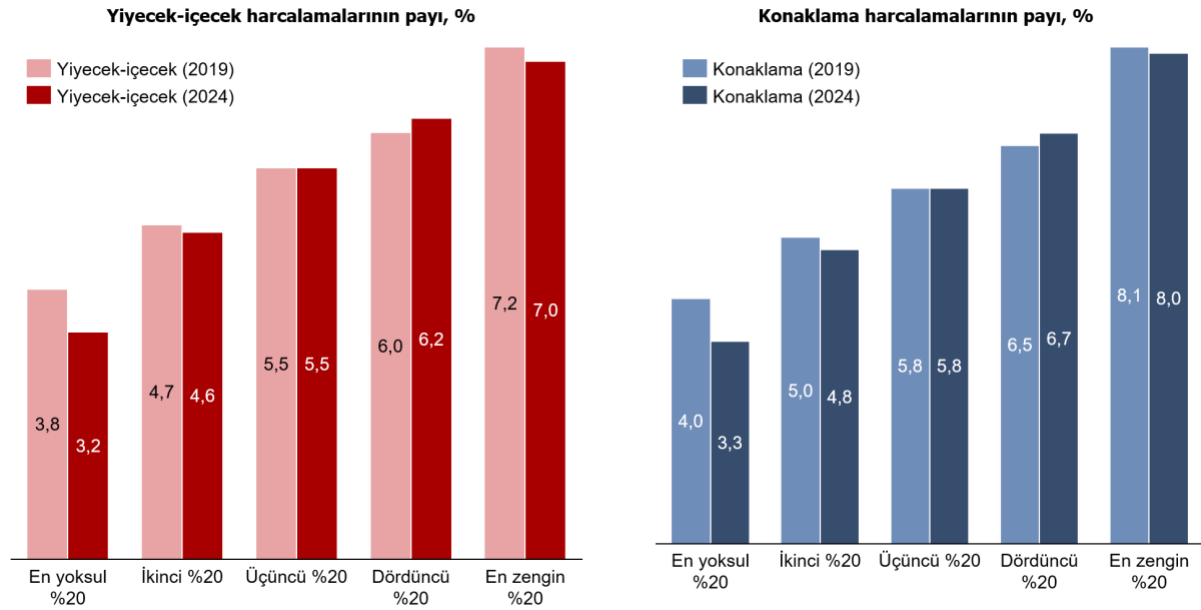
2016 sonrasında bu yayılma tersine dönmüştür. 2016-2025 döneminde pay, en yoksul %20'de 1,4 puan, ikinci %20'de 0,1 puan gerilerken; üçüncü %20'de 0,7, dördüncü %20'de 0,7 ve en zengin %20'de 0,8 puan artmıştır. En yüksek ve en düşük gelir grubu arasındaki fark 2002'de 1,9 puan, 2016'da 3,0 puan iken 2025'te 5,2 puana çıkmıştır. En alt gelir grubu, göreceli fiyatlar hızla yükselirken harcama payını da düşürmektedir. Bu, güçlü bir reel kısıntının işaretidir. Tabana yayılmış küçük lüks, dokuz yılda yeniden yukarı doğru toplanmaktadır.

Lokanta-otel grubu konaklama harcamalarını da içerdiği için bu tablonun bir bölümünün otel harcamalarından kaynaklanma ihtimali vardır. Otel harcaması, doğası gereği üst gelir gruplarında yoğunlaştığından gruplar arası makası olduğundan geniş gösterebilir. HBA mikro veri setinden yapılan ayırıştırma bu ihtimali sınamaktadır.¹⁵

2024 yılında konaklama, lokanta-otel grubunun yalnızca %9'unu oluşturmaktadır ve gelir gruplarına göre çok eşitsiz dağılmaktadır. Konaklamada en zengin %20'de pay %1,00 iken en yoksul %20'de %0,09'dur, yani arada 11,0 kat fark vardır. Konaklama çıkarıldığında ise yiyecek-içecek servis hizmetlerinde makas 2,2 kata inmektedir. En yoksul %20'de pay %3,2, en zengin %20'de %7,0'dır (Şekil 12). Otel harcamaları makası genişletmekte, ancak yaratmamaktadır. Yalnızca dışarıda yemeye bakıldığında bile en zengin %20 ile en yoksul %20 arasında iki kattan fazla fark bulunmaktadır ve 2019-2024 arasında en yoksul %20'de pay 0,60 puan gerilemiştir.

¹⁵ Şekil 11'in dayandığı seri, TÜİK'in gelire göre sıralı %20'lik gruplarda tüketim harcaması dağılımı tablolarından alınmış olup 2002-2025 dönemini kapsamaktadır; 2020 ve 2021 yılları için tablo yayımlanmamıştır. Şekil 12'deki alt kırılım Hanehalkı Bütçe Araştırması mikro veri setinden TEPAV tarafından hesaplanmıştır; yiyecek-içecek servis hizmetleri COICOP 11.1, konaklama hizmetleri COICOP 11.2 kapsamındadır. Yöntem, yayımlanmış 2019, 2022, 2023 ve 2024 lokanta-otel değerlerini birebir yeniden üretmektedir. Mikro veri setleri 2024 yılına kadar mevcut olduğundan alt kırılım bu yılda bitmektedir. Nominal harcama payı değişimleri fiyat ve miktar etkilerini birlikte içerir; bütün gelir grupları benzer göreceli fiyat artışıyla karşılaştığından, göreceli fiyat yükselirken payın düşmesi güçlü bir reel kısıntıya işaret eder.

Şekil 12. Gelire göre sıralı %20'lik gruplarda yiyecek-içecek servisi ve konaklama harcamalarının payı, %, 2019 ve 2024

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

Peki, fiyatlar bu kadar yükselmişken talep üst gelir gruplarında neden sürmektedir? Bu soruyu tek bir mekanizmayla yanıtlamak mümkün değildir. Dördüncü ve beşinci dilimler için mesele bir erişilebilir lüks merdivenidir. Konut, otomobil ve tatil gibi büyük hedefler erişilemez hâle geldikçe harcanabilir gelirin keyif bileşeni erişilebilir en küçük birime, bir fincan kahveye ya da bir kahvaltıya sıkışmaktadır. Daralma dönemlerinde bazı küçük harcamaların korunabildiğini gösteren deneysel bulgular vardır ancak bu literatürün en bilinen örneği (Hill vd., 2012) etkiyi belirli ürün gruplarıyla sınırlı bulmaktadır ve dışarıda yemeye doğrudan genişletilemez. Türkiye'ye özgü olan ise, yüksek enflasyonun ve uzun süre negatif seyreden reel getirilerin tasarrufu cezalandırarak anlık tüketimi fiilen rasyonelleştirmesidir. Birikimle ulaşılabilecek hedefler enflasyonla birlikte uzaklaştıkça, bugünü satın almak kuşaksal bir tercihe dönüşmektedir.

Gençler için kafe, çoğu zaman kahveden önce mekân demektir. Oldenburg'un (1989) üçüncü mekân kavramı, ev ile iş ya da okul arasındaki sosyalleşme alanlarını tarif eder. Türkiye'de kira krizi, küçülen konutlar, ebeveyn yanında kalma süresinin uzaması ve uzaktan çalışma ile çevrim içi eğitimin mekân ihtiyacı bu işlevi kafelere yüklemiştir. Bunun iktisadi karşılığı nettir. Kahvenin fiyatının bir bölümü aslında bir mekân kirasıdır ve hanehalkı, konut hizmetinin bir dilimini dışarıdan saat bazında kiralamaktadır.

Türkiye'de dışarıda oturma sosyalliğinin köklü bir kurumu zaten vardır: kahvehane. Yeni olan, bu sosyalliğin sınıf ve cinsiyet kompozisyonudur. Kahvehane büyük ölçüde erkek mekânıyken, kafe eğitilmiş genç kadın nüfus için meşru bir kamusal mekân işlevi görmektedir. Sektörün kendi istihdam yapısı da bu dönüşümü yansıtmaktadır. Kadın çalışanların payı on bir yılda neredeyse iki katına çıkmıştır. Kadınların iş gücüne ve yükseköğretime katılımının arttığı bir toplumda kafe talebinin bir bölümü, tüketim tercihinden önce toplumsal yapı değişiminin mekân talebidir. Üst gelir gruplarında ise dışarıda yemek, Veblen'in (1899) gösterişçi tüketim ve Bourdieu'nün (1984) beğeni yoluyla sınıfsal ayrışma çerçevelerine oturan bir ayrım işaretidir. Currid-Halkett (2017) çağdaş üst-orta sınıfın kendini gösterişten çok gösterişsiz tüketimle

ayırıldığını savunmaktadır. Kafe harcamasının bu iki biçim arasında nereye düştüğü, Türkiye için ayrıca araştırılmayı hak etmektedir.

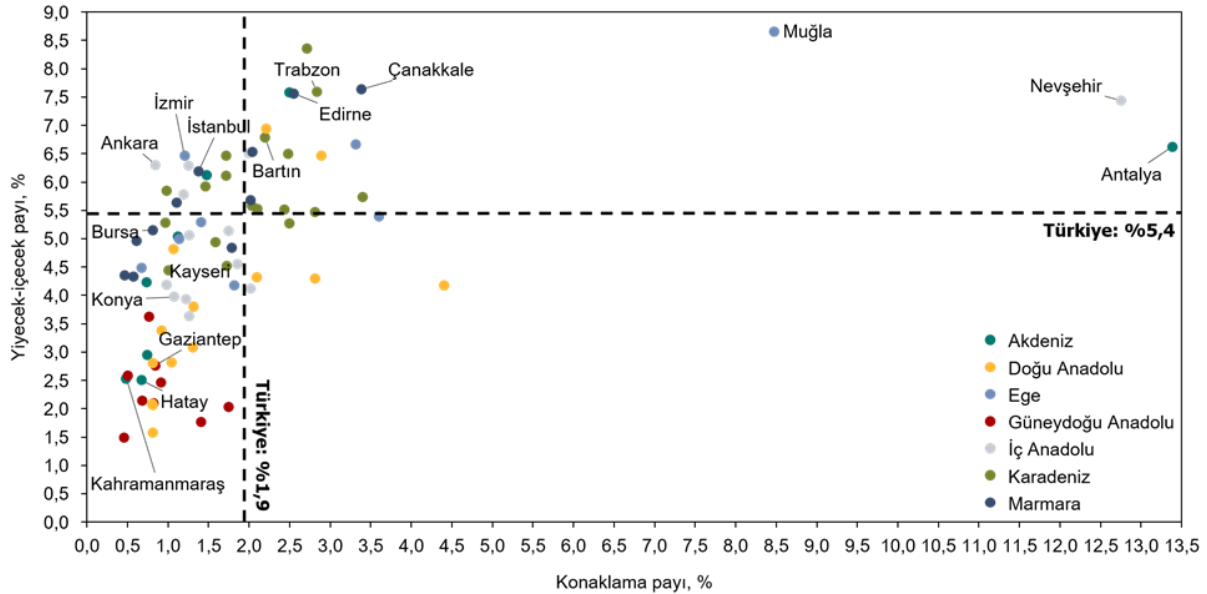
Yunanistan'la bir fark da burada ortaya çıkmaktadır. Nikiforos vd. (2026), Yunan kafesini işsiz gençler için düşük maliyetli bir sosyallik biçimi olarak tarif eder. Türkiye'de ise kafe artık ucuz sosyallik değildir ve talep, pahalılığa rağmen sürmektedir. Bu, Oldenburg'un ucuzluk ölçütünü karşılamayan, ücretlendirilmiş bir üçüncü mekân anlamına gelmektedir.

Notun üretim ve talep tarafındaki bulguları birleştğinde belirgin bir simetri ortaya çıkmaktadır. Sektörün iş gücü, medyan ücreti ekonomi medyanının dörtte üçü düzeyinde olan ve üçte birinden fazlası asgari ücret bandında kazanan çalışanlardan gelmektedir. Bu çalışanlar, tam da 2016 sonrasında sektörün müşterisi olmaktan çıkan gelir gruplarındandır. İşgücü piyasası literatürünün içeridekiler ve dışarıdakiler ayrımı (Lindbeck ve Snower, 1988; Rueda, 2007) burada tüketim alanına taşınmaktadır. Barista, servis ettiği latteyi kendi bütçesiyle içememektedir.

TURİZM Mİ, GÜNDELİK HAYAT MI?

Kafe ekonomisinin yükselişini turizm performansının bir uzantısı olarak okumak, dönüşümün önemli bir bölümünü gözden kaçırmaktadır. TÜİK'in 2024 yılı Turizm Uydu Hesabı, bu ayrımı doğrudan ölçmektedir. Konaklama hizmetleri tüketiminin %98,5'i turizm amaçlıyken, gıda ve içecek servis hizmetlerinde bu oran %25,8'dir. Kafe ve restoran harcamasının dörtte üçü turizm dışı, yani yerleşik hanehalkı talebidir ve bu oran pandemi yılı dışında 2019'dan beri %22,6-%27,2 aralığında dar bir bantta seyretmektedir. İl düzeyindeki dağılım da iki faaliyetin farklı coğrafyalarını göstermektedir. Konaklama istihdamında en yüksek ve en düşük il arasındaki fark 29,6 kattır. Bu da konaklamanın birkaç turizm merkezinde yoğunlaştığını göstermektedir.

Şekil 13. 81 ilde konaklama ve yiyecek-içecek hizmetlerinin kayıtlı istihdam payları, %, 2025

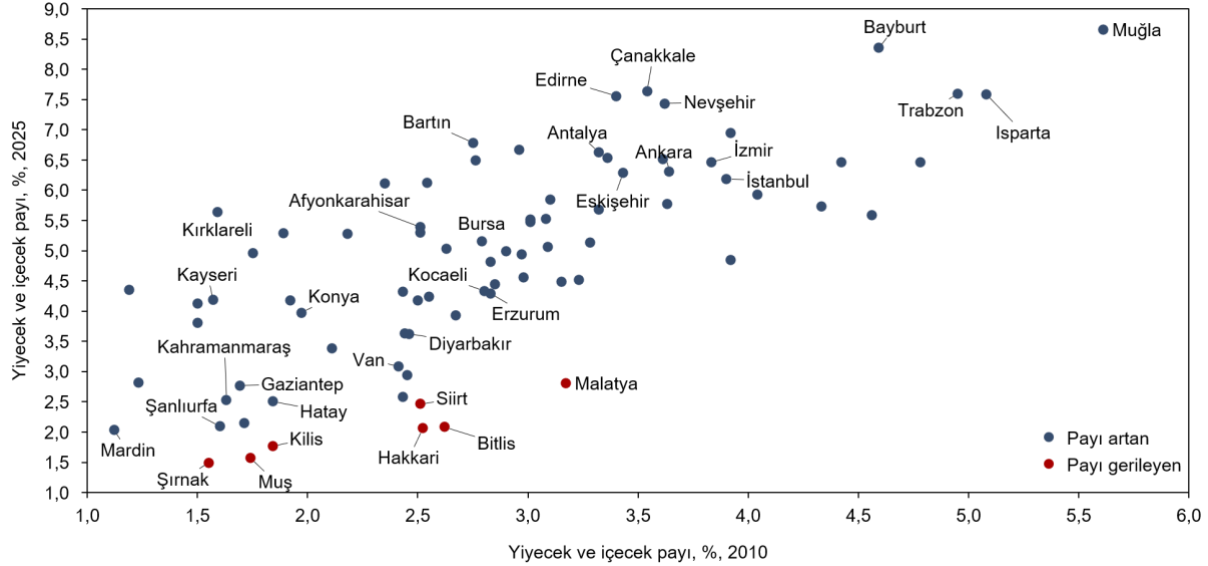
Kaynak: SGK, TEPAV hesaplamaları

Yiyecek-içecek hizmetlerinin istihdam payı ise 81 ilin tamamında %1,5 ile %8,7 arasında değişmekte, iller arası fark 5,8 katla sınırlı kalmaktadır (Şekil 13).¹⁶ Yiyecek-içecek istihdam

¹⁶ İl hesapları SGK İstatistik Yıllıkları'nın il-faaliyet tablolarına dayanmakta ve yalnızca 4/1-a kapsamındaki zorunlu sigortalıları içermektedir. Kamu istihdamı, kendi hesabına çalışanlar ve kayıt dışı istihdam kapsam dışıdır.

payı ile ilin toplam kayıtlı istihdam büyüklüğü arasındaki korelasyonun yalnızca 0,13 olması, sektörün büyük kentlere özgü bir yapı olmadığını göstermektedir. Çanakkale, Edirne ve Trabzon gibi orta ölçekli illerde de sektör görece yüksek paylara ulaşmaktadır.

Şekil 14. 81 ilde yiyecek-içecek hizmetlerinin kayıtlı istihdam payı, %, 2010 ve 2025

Kaynak: SGK, TEPAV hesaplamaları

Aynı sonuç zaman boyutunda da geçerlidir. 2010-2025 döneminde yiyecek-içecek hizmetlerinin kayıtlı istihdam içindeki payı 81 ilin 74'ünde artmış, illerin basit ortalaması %2,8'den %4,9'a yükselmiş, illerin göreceli sıralaması büyük ölçüde korunmuştur (Şekil 14). Kafe ekonomisi, ülke geneline yayılan bir istihdam dönüşümüdür.¹⁷

SONUÇ VE ÖNERİLER

Veriler, girişte ele alınan üç anlatının her biri için farklı bir tablo ortaya koymaktadır. Dolup taşan kafelerin alım gücünün korunduğunu gösterdiği yönündeki görüş, verilerle doğrulanmamaktadır. Sektörün reel tüketim payı gerilerken cari paydaki artışın tamamı göreceli fiyatlardan kaynaklanmakta; en düşük gelir grubu ise 2016'dan bu yana sektörün müşteri kitlesinden uzaklaşmaktadır. Buna karşılık eğitilmiş gençlerin tezgâh arkasında çalıştığı yönündeki gözlem verilerle örtüşmektedir. Sektörde çalışan üniversite mezunlarının üçte ikisinden fazlası, eğitim düzeylerinin altındaki işlerde istihdam edilmektedir. Ancak bu tablonun nedeni kafelerin çoğalmasından çok, alınan eğitimle uyumlu alternatif işlerin yeterince artmamasıdır. Paravan işletmelerin yaygınlaştığı yönündeki görüş ise sektördeki genişlemenin ana dinamiğini açıklamamaktadır. Veriler, büyümenin bağımsız küçük işletmelerden çok ölçeğini büyüten ve zincirleşen işletmeler üzerinden gerçekleştiğini göstermektedir.

Yunanistan'la benzerlik gerçek, teşhis ise farklıdır. Yunanistan'da kafe ekonomisi çöken bir ekonomide tek başına kalan büyüme kutbudur ve toplam verimlilik kaybının üçte birinin adresidir. Türkiye'de ise bütün sektörler reel olarak büyümüş, 2009-2019 döneminde toplam verimlilik belirgin biçimde artmış, iş gücü kaymasının verimliliğe etkisi sınırlı kalmış ve kafe ekonomisinin yanında katma değeri ile ücretleri hızla yükselen bir yazılım çekirdeği ortaya

¹⁷ TÜİK Turizm Uydu Hesabı'na göre doğrudan turizmin gayrisafi katma değeri 2024 yılında toplam gayrisafi katma değerin %5,1'i, turizm sektörlerindeki doğrudan turizm istihdamı ise 1,19 milyon kişiyle toplam istihdamın %3,7'sidir. Yiyecek-içecek hizmetlerinin il düzeyindeki yaygın dağılımı (Şekil 13 ve 14) ürün bazındaki turizm oranıyla aynı sonucu vermektedir.

çıkıştır. Yunanistan'ın filtre kahvesine karşılık Türkiye'nin fincanında bir cafe latte vardır. Sütün köpürdüğü yer ise giderek daha eğitilmiş bir iş gücünü giderek daha düşük göreceli ücretlerle istihdam eden, üretim ağındaki kökleri gevşeyen ve reel talep tabanı yukarı doğru daralan bir sektördür.

Bu tablodan çıkan ilk politika önceliği, espressoyu koyulaştırmaktır. Türkiye'nin sorunu kafelerin çoğalması değil, kafeye alternatif olacak işlerin yeterince çoğalmamasıdır. Bilgi-yoğun istihdam kazanımı neredeyse tek başına yazılıma dayanmakta; mesleki-bilimsel-teknik faaliyetler, finans ve imalat yeni istihdam içindeki ağırlığını kaybetmektedir. Son on beş yılda yeme-içmede yaratılan her 4,6 yeni kayıtlı işe karşılık yazılımda yalnızca bir iş yaratılmıştır. Bu nedenle politikanın hedefi kafeleri azaltmak yerine alternatifleri çoğaltmak olmalıdır. Yatay teşvikler yerine, yazılımda ortaya çıkan başarıyı diğer bilgi-yoğun hizmetlere ve orta-yüksek teknoloji imalata taşıyacak, nitelikli istihdamı doğrudan hedefleyen seçici araçlar tercih edilmelidir. Yunanistan deneyiminin gösterdiği gibi, yüksek verimlilikli sektörler aktif biçimde desteklenmediğinde istihdam yaratma yükü düşük verimlilikli hizmetlere kaymaktadır (Nikiforos vd., 2026).

İkinci öncelik, sütün kalitesini yükseltmektir. Kafe ekonomisinin yarattığı istihdam, kısa vadede başka sektörlerce ikame edilemeyecek ölçekte. Dolayısıyla asıl sorun bu işlerin, ücretlilerinin üçte birinden fazlasının asgari ücret bandında kazandığı ve eğitimin karşılığını vermeyen işler olarak kalıp kalmayacağıdır. Ucuz ve bol emek, Hicks'in (1932) işaret ettiği kanaldan sektörün verimlilik yatırımlarını caydırabilir; düşük ücretin düşük verimliliği, düşük verimliliğin de düşük ücreti beslediği bir döngü riski vardır. Sektöre yönelik politikanın merkezine bu nedenle iş kalitesi konulmalıdır. Açıcılık, servis ve işletmecilikte mesleki yeterliliğin ücrette karşılık bulması sağlanmalı; mikro işletmelere verilen dijitalleşme ve ölçek büyütme destekleri verimlilik koşuluna bağlanmalı; 2020'de elde edilen kayıtlılık kazanımı korunmalıdır. Gevşeyen girdi zinciri de aynı çerçevede ele alınmalı, yerli tarım-gıda tedarikini güçlendiren sözleşmeli üretim modelleri desteklenmelidir.

Üçüncü öncelik, fincanı doğru okuyacak veri altyapısını kurmaktır. Kamuoyu kafelerin dolup taşıdığını konuşurken sektörün reel tüketim payı gerilemekte, en alt gelir grubu sektörün müşterisi olmaktan çıkmakta, sektörü izleyecek istatistik çerçevesi parçalı kalmaktadır. Pandemi bir yılda beşte birlik istihdam kaybı yaşayan bir sektör, izlenmeden yönetilememektedir. Turizm Uydu Hesabı artık yıllık olarak yayımlanmakta ve ürün bazında turizm oranları vermektedir. Ancak eksik olan, bu oranların il veya bölge düzeyinde ayrıştırılmasıdır. Yeme-içme talebinin ne kadarının turizmden ne kadarının yerleşik nüfustan geldiğini il bazında görebilmek, sektöre yönelik yerel politika tasarımı için gereklidir. Ayrıca yeme-içme ve teslimat ekosistemini birlikte kapsayan bir istatistik çerçevesi kurulmalı, hanehalkı bütçe verilerinde dışarıda yemek harcamaları gelir grubu bazında düzenli olarak raporlanmalı, sektör fiyatlarının on beş yılda ekonomi genelinden %31,8 hızlı artması rekabet ve maliyet dinamikleriyle birlikte incelenmelidir.

Türkiye'nin kafe ekonomisi tartışmasında asıl mesele fincanın içindekiler kadar, onu kimin tuttuğudur. Aynı kuşağın bir bölümü espressoyu çekerken çok daha büyük bölümü sütü köpürtmekte, ikisi arasındaki ücret makası 2022'den bu yana hızla açılmaktadır. Yapısal dönüşümü hızlandıracak politika, gençleri kafelerden çıkarmayı değil, kafenin dışında da eğitimlerine değer bir iş bulabilmelerini hedeflemelidir.

KAYNAKÇA

- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Harvard University Press.
- Currid-Halkett, E. (2017). *The sum of small things: A theory of the aspirational class*. Princeton University Press.
- Dietzenbacher, E. ve van der Linden, J. A. (1997). Sectoral and spatial linkages in the EC production structure. *Journal of Regional Science*, 37(2), 235-257.
- Hicks, J. R. (1932). *The theory of wages*. Macmillan.
- Hill, S. E., Rodeheffer, C. D., Griskevicius, V., Durante, K. ve White, A. E. (2012). Boosting beauty in an economic decline: mating, spending, and the lipstick effect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 103(2), 275-291. <https://doi.org/10.1037/a0028657>
- Kaldor, N. (1966). *Causes of the slow rate of economic growth of the United Kingdom: An inaugural lecture*. Cambridge University Press.
- Lewis, W. A. (1954). Economic development with unlimited supplies of labour. *The Manchester School*, 22(2), 139-191.
- Lindbeck, A. ve Snower, D. J. (1988). *The insider-outsider theory of employment and unemployment*. MIT Press.
- Miller, R. E. ve Blair, P. D. (2009). *Input-output analysis: Foundations and extensions* (2. baskı). Cambridge University Press.
- Nikiforos, M., Missos, V., Pierros, C. ve Rodousakis, N. (2026). The café economy: structural transformation in Greece in the wake of austerity and “reforms”. *Industrial and Corporate Change*. Erken çevrim içi yayım. <https://doi.org/10.1093/icc/dtag033>
- Oldenburg, R. (1989). *The great good place*. Paragon House.
- Rodrik, D. (2016). Premature deindustrialization. *Journal of Economic Growth*, 21(1), 1-33. <https://doi.org/10.1007/s10887-015-9122-3>
- Rueda, D. (2007). *Social democracy inside out: Partisanship and labor market policy in advanced industrialized democracies*. Oxford University Press.
- Sosyal Güvenlik Kurumu. (2010-2025). *SGK İstatistik Yıllıkları, Bölüm 1: Sigortalı ve İş Yeri İstatistikleri*. SGK.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2002-2025). *Gelire Göre Sıralı %20’lik Gruplarda Tüketim Harcamasının Türlerine Göre Dağılımı*. TÜİK.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2009-2024). *Hanehalkı Nihai Tüketim Harcamaları, COICOP ayrımı*. TÜİK.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2009-2024). *Üretim Yöntemiyle Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, A21 faaliyet ayrımı*. TÜİK.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2009-2024). *Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri*. TÜİK.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2010, 2025). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları*. TÜİK.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2014-2025). *Hanehalkı İşgücü Araştırması Mikro Veri Setleri*. TÜİK.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2016). *Girdi-Çıktı Tabloları, 2012*. TÜİK.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2019-2024). *Hanehalkı Bütçe Araştırması Mikro Veri Setleri*. TÜİK.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2025). *Arz ve Kullanım Tabloları, Girdi-Çıktı Tabloları, 2023*. TÜİK.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2025). *Turizm Uydu Hesabı, 2024*. Haber Bülteni, Sayı: 57931. TÜİK.
- Veblen, T. (1899). *The theory of the leisure class*. Macmillan.
- Verdoorn, P. J. (1949). Fattori che regolano lo sviluppo della produttività del lavoro. *L'Industria*, 1, 3-10.